

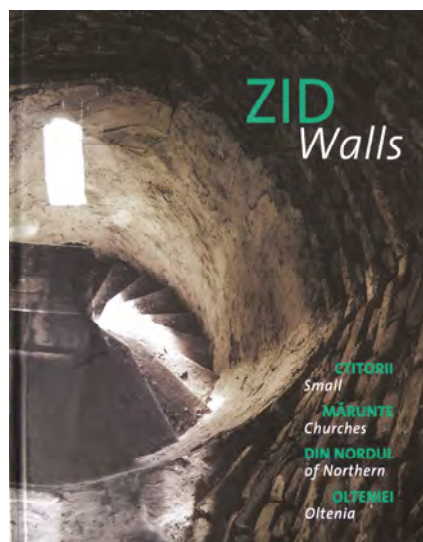
fotografii) referitoare la capela episcopală dispărută în 1913, a cărei înfățișare a fost până acum aproape cu totul necunoscută istoricilor români. Rețin atenția în special fotografiile, în care biserica apare cu pereții crăpați, cu bolțile prăbușite și cu iconostasul dezafectat. Între 1906, când Iorga a vizitat-o și toate erau la locul lor și momentul în care au fost luate aceste instantanee sunt doar câțiva ani! Măcar știm că a existat preocuparea de a pune la adăpost iconostasul pictat în 1737 de Grigore Ranite, chiar dacă poate doar icoanele au fost recuperate și acestea s-au pierdut între timp în cea mai mare parte.

Pentru a încheia, cele mai potrivite sunt tot concluziile autorului, care a avut șansa unei viziuni de ansamblu asupra artei greco-catolice din Ungaria secolului al XVIII-lea și a raportului său cu viziunea tridentină. El observă afinitatea mai mare a rutenilor uniți față de influențele vestice, explicabilă prin sursa tradiției, Galiția, la rândul ei cu o puternică și veche comunitate unită. În cazul Blajului, liantul cu arta vestică l-a reprezentat pictura lui Ștefan Tenețchi, de asemenea tributară tradiției ucrainene, în vreme ce restul pictorilor s-au hrănit din tradiția sud-dunăreană. Oradea datorează cel mai mult acesteia din urmă, pictorii făcând parte din grupul de „greci” activ în Ungaria în a doua jumătate a secolului XVIII.

ANA DUMITRAN

Luiza Zamora, *Zid. Ctitorii mărunte din nordul Olteniei / Walls. Small Churches of Northern Oltenia*, București, 2013, 224 p.

Apărut cu sprijinul Uniunii Arhitecților din România și a Ordinului Arhitecților din România și sub patronajul Asociației 37, albumul este al treilea și ultimul dintr-o serie care a debutat în 2010 cu *Lemn. Biserici din nordul Olteniei*, a continuat în 2012 cu *Piatră. Case tradiționale din nordul Olteniei* și care, împreună, valorifică rezultatele unui proiect de cercetare a monumentelor din județele Gorj și Vâlcea inițiat de Asociația Monumentum. Scopul mărturisit al acestui demers este recunoașterea la cote superioare a aportului respectivei regiuni la istoria arhitecturii și a artei românești, prin întregirea unei imagini în care se regăsesc îndeobște doar marile ansambluri mănăstirești datorate epocii lui Constantin Brâncoveanu (p. 8). Nu este vorba de o repertoriere propriu-zisă a bisericilor rurale de zid, ci de surprinderea, cu ajutorul detaliului, a atmosferei care a făcut posibilă explozia de biserici din secolele XVIII-XIX, o vreme „deloc liniștită ori prielnică”, dar poate tocmai de aceea atât de interesată de asigurarea unui loc bun în eternitate, prin actul întemeierii unui lăcaș de cult. În contrapondere cu această stare de spirit este prezentată starea actuală a monumentelor, abandonate între indiferența totală și excesul de confort și „estetică” al

celor care le trec astăzi pragul. Contrastul între zbuciumul creator al înaintașilor și „istoria lăsată fără monumente” este atenuat doar de bucuria descoperirii celor care s-au încăpățânat să supraviețuiască și – aș spune eu – de responsabilitatea cu care echipa de cercetare și-a îndeplinit sarcinile, pentru ca „păstrarea acestor mari și mici monumente (să fie posibilă) măcar în memoria digitală” (p. 9).

Volumul se deschide cu o prezentare a noilor categorii de ctitori: boiernași, mici dregători, parveniți, bonjuriști, țărani, clerici, chiar pictori, toți oameni cu micile și marile lor păcate, supuși vremilor, dar supunând vremile prin jertfă financiară și evlavie, „întru veșnica lor pomenire și pentru consolidarea prestigiului câștigat” (p. 59). Sunt definite apoi categoriile de construcții pe care le-au patronat, care sunt prezentate dinafară spre înăuntru, dinspre plan și amplasament spre programul iconografic cu care au fost împodobite. Este o discuție sumară, sintetică, detaliile fiind oferite în textele explicative ale numeroaselor fotografii, care ilustrează nu atât tipologii, deoarece suntem avertizați că inovația lipsește, cât mai ales „dimensiunea sensibilă, autentică, populară” (p. 29) a unei arhitecturi imperfecte și stângace care se revendică din marea arhitectură a secolelor precedente și atmosfera folclorică pe alocuri a unei picturi a cărei schemă și coerență iconografică – rămase în seama zugravilor – mai pot fi deslușite doar de cei inițiați (p. 61).

Analizate separat, componentele arhitecturii și pictura care le acoperă sunt interpretate în funcție de semnificația lor liturgică și de cantitatea de sacru pe care o adăpostesc, înșiruindu-se mai întâi din afară spre înăuntru, iar odată intrat, continuând dinspre *sfânta sfintelor* spre pronaos, unde domnește atotputernic tabloul votiv, rigiditatea programului iconografic urmând și ea aceleași direcții contrare, guvernate de gradul de instruire și de imaginația fie a ctitorilor, fie – mai ales – a zugravilor.

Dacă prezentarea monumentelor este una în ansamblu, vizând o sinteză asupra arhitecturii și picturii religioase din cele două județe, exemplificarea cu ajutorul imaginii, mai ales în cazul picturii, se dovedește destul de bine individualizantă, repetarea unor nume căpătând, pe măsura parcurgerii albumului, o concretețe vizuală aproape sinonimă cu familiaritatea. Cu atât mai prețioase sunt imaginile care pun în lumină contribuția pictorilor atestați doar la unul-două monumente. Stabilirea unor raporturi de filiație între echipe – nefiind un obiectiv urmărit de autoare – e mai dificil de realizat de către cititor, deși nu imposibil, câtă vreme sursa energiilor artistice din zonă a fost atelierul din Craiova al familiei Ranite. Cunoscuți mai ales ca promotori ai artei brâncovenești în Transilvania, Hranite și fiii săi Grigore și Gheorghe trebuie să fi avut un important cuvânt de spus în primul rând pentru perpetuarea ei în patria de origine. Albumul în discuție lasă deschisă această posibilitate, deși pare să lipsească generația care să facă legătura între cei trei maeștri și autorii picturilor de la sfârșitul secolului XVIII și prima jumătate a secolului următor. Decorurile murale de la Cacova, Căinenii Mici, Chicioara, Coasta, Jgheaburi, Mănăilești, Țeica (jud. Vâlcea), Peșteana de Jos, Strâmba (jud. Gorj) susțin această ipoteză, care ar merita să fie urmărită, mai ales că documentarea fotografică a monumentelor din cele două județe a fost deja realizată.

ANA DUMITRAN